

In memoriam

NILS ÅLENIUS

Med intendent Nils Ålenius bortgång 1968 gick en framstående kännare av uppländsk folkkultur ur tiden. Genom sin uppväxtmiljö i Tierp hade han från tidiga år en djup förankring i den allmogekultur, åt vilken han kom att ägna största delen av sitt liv och sina insatser. Efter sina akademiska studier, som omfattade litteratur- och konsthistoria och som avslutades med fil. kand.-examen, kom Ålenius att ägna sig åt den uppländska kulturminnesvårdens mångskiftande sidor.

Det är som Upplands fornminnesförenings förste heltidsanställda tjänsteman som Ålenius systematiskt kom att bedriva sitt kulturminnesvårdande arbete i landskapet Uppland. Först för att som intendent förkovra Upplandsmuseets samlingar, sedan för att

som konsulent biträda även vid tillkomsten av ett stort antal uppländska friluft- och hembygdsmuseer. Hans kanske största insatser sammanhänger med tillkomsten av ett par av pärlorna bland de uppländska friluftsmuseerna: Disagården i Gamla Uppsala och Lottas gård i Kvek i Fröslunda.

Inför starten av en hembygdsgård lät Ålenius ofta företa en föremålsinventering inom den aktuella socknen. Resultaten härav blev som regel förbluffande goda och i sina redogörelser för de kulturhistoriska sockeninventeringarna i Uppland ger Ålenius ofta en god bild av socknens ekonomiska och sociala liv men även av dess specialiteter, t. ex. laggningen i Harbo, fisket i Hållnäs, urmakeriet i Alunda, de timrade »träslotten» i Västerlöfsta osv.

Ålenius visar i sina uppsatser intresse för det gamla bysamhällets skilda samfundsformer. I flera sammanhang återkommer han till ämnen, nära förknippade med uppländsk byorganisation, såsom bystämma och de splittrade byarna. Alla hans uppsatser återgår på forskningar och uppteckningar, som tillkommit under fältarbetet och ibland utgör ingående studier. Jag tänker då på hans intresseväckande artiklar om äldre tiders kosthåll »Vårt dagliga bröd» och »Skyddet för födan». Men redan 1935 föreligger den viktiga sammanställningen över den uppländska folkkulturen »Bondehem och bondekonst». Denna följes senare av studier över allmogemåleri, konsthantverk och böndernas köpvanor. Alla de ämnen Ålenius skissat upp för oss är väl värda en fortsatt etnologisk forskning på den grund han lagt.

Om man vill ta fasta på något särskilt arbete av Nils Ålenius, kommer kanske uppsatsen »Uppländsk knuttimring» i första hand. Den ingår i den av honom själv redigerade festskriften till Wera von Essen 1940. Författaren kallar den själv endast en materialpublikation, men här får vi en sammanfattande framställning över landskapets enhetliga timmerbyggnadskonst. Studien, som nog får betraktas som hans huvudarbete, grundar sig på många års iakttagelser i samband med av honom ledda eller av honom inspirerade arbeten med de uppländska hembygdsgårdarna och de många kulturhistoriska bygdeinventeringarna.

Fängslande vore att mera i detalj genomgå Nils Ålenius om-

fattande och mångskiftande skriftliga produktion. Den omfattar i huvudsak två sidor: den ena gäller hembygdsarbetet och allmogekulturen, den andra hans verksamhet som recensent och anmälare av lyrik i dagspressen. Den förstnämnda är naturligtvis i vårt sammanhang av större intresse även om de båda sidorna av Ålenius författarskap förenas i intresset för folklivsskildraren, tecknaren och poeten Olof Thunman.

Det är utan tvekan så att Ålenius har hämtat inspiration till sitt arbete för allmogekulturen hos Olof Thunman. Anmärkningsvärt är att det är om denne han skriver en av sina första artiklar, recensionen 1927 av Olandssånger. 1955 visar han i sin allra sista uppsats i Upsala Nya Tidnings julnummer sin fortsatta beundran för Olof Thunman — folklivsskildraren. Ålenius utgav därtill Thunmans dikter i urval med inledning. Dessa sina forskningsresultat har Ålenius publicerat främst i Upsala Nya Tidnings Julnummer och i årsboken Uppland. I sina studier upptar han väsentliga ämnen i den uppländska kulturen. I uppsatsen »En uppländsk åkerbruksfest» fäster han uppmärksamheten på en uppländsk sedvana med europeiska motsvarigheter. Forskningsresultat kring timmerbyggnader återkommer ofta och kulminerar i den nämnda studien över »Uppländsk knuttimring» 1940. Till ämnet knyter sig intimt portlidersstolparnas utformning. I uppsatsen om dem söker Ålenius komma till rätta med stolparnas speciella — kanske skyddande — dekor, som han anser återgår på stiliserade hästhuvuden. I sin uppsats om »Repstaven» uppvisar han att nämnda uppländska dekorativa detalj även hör hemma i kontinentala sammanhang. I några artiklar behandlas den magiska och skyddande verkan vissa ornament på bruksföremål och byggnader kan ha haft.

Hembygdsrörelsen låg Nils Ålenius nära om hjärtat. Utan tvekan har han haft en mycket avgörande betydelse för densamma och, som inledningsvis antytts, för tillkomsten av de många hembydsgårdarna under 1920 och 1930-talen. I sin redogörelse över »Uppländsk hembygdsrörelse» omtalar han att antalet hembygdsföreningar inom landskapet fördubblades under trettioalet. Det är såsom kulturhistoriskt rådgivande konsulent för dessa som han

utför ett omfattande och bestående arbete. I samband med tillkomsten och ordnandet av hembygdsgårdarna löser han elegant och säkert många praktiska och svårlösta problem.

Många hembygdsmän i Uppland känner stor tacksamhet för all den inspirerande och sakkunniga hjälp Nils Ålenius lämnat dem i arbetet inom hembygdsföreningarna. För Ålenius gällde det bl. a. att med säker hand återställa vanställda eller förstörda interiörer i ett godtagbart skick. För att för framtiden bevara hembygdsgården krävdes god ekonomi — hembygdsföreningar arbetar ofta under knappa stjärnor. Ålenius författade fördenskull en handledning »Hembygdsvården, principer och arbetsmetoder», innehållande råd och anvisningar i det praktiska hembygdsarbetet. Han utgav den i studentföreningen Verdandis skriftserie, för vilken han själv under många år var medredaktör.

Nils Ålenius var på det klara med de stora svårigheter, som kunde träffa hembygdsrörelsen sedan den första entusiasmen givit vika. Han försökte därför ivrigt intressera skolfolket för värdet av hembygdsundervisning. Ålenius pedagogiska intresse tog sig synligt uttryck vid ordnandet av bl. a. Klockargården i Alunda. Hur han tänkte dess iordningställande i anslutning till skolundervisningen redogör han för i Svensk lärartidning med uppsatsen »Hembygdskunskap i bygdemuseum». Den pedagogiska uppställning av museiföremålen han använde i Alunda följdes sedan vid hans ordnande av samlingarna i andra hembygdsgårdar.

Ålenius kännedom om konsthantverk och hans praktiska museikunnande togs i anspråk vid den stora silverutställningen i Uppsala 1944 och vid konstatställningar med Olof Thunmans arbeten.

Nils Ålenius hade ett stort intresse för folkbildningsarbetet och utnyttjades flitigt som uppskattad föredragshållare. Han hade stor förmåga att inför föreläsningsföreningarnas och hembygdsföreningarnas publik göra allmogekulturen levande och intresseväckande. Gärna valde han då ämnen, som låg nära bondekulturen eller handlade om Olof Thunman.

Som lärare i konst- och stilhistoria vid Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala kom han under många år att lära ut av sitt

rika vetande om möbelstilarna och om traditionell och modern inredningskonst. Naturligtvis kom även hans kännedom om uppländsk textil till stor nytta i det praktiska arbetet vid Hemslöjdens vävskola. Under många år var han sekreterare i Uppsala läns hemslöjdsförening.

Under de sista levnadsåren samlade Ålenius sina krafter till att nedteckna sina minnen från barn- och ungdomsåren. Han tänkte sig kunna ge ut dem av trycket. Förvisso vore det önskvärt att minnena kunde delges en större allmänhet.

Det är dock främst som den uppländska hembygdsrörelsens stödjare och hjälpare Nils Ålenius namn kommer att gå till eftervärlden.

I anslutning till att Upplands fornminnesförening tilldelade Nils Ålenius sin förtjänstmedalj skrev Nils Sundquist en sammanfattande artikel om Ålenius verksamhet i årsboken Uppland 1957. Han skrev också en minnesteckning över honom i Upsala Nya Tidning 21 febr. 1968.

Wolter Ehn

Intendenten fil. kand. Nils Ålenius var född i Yvre i Tierp 3 sept. 1896. Han avlade studentexamen vid Högre Allmänna Läroverket i Uppsala våren 1915 och inskrevs därefter i Upplands nation, vars förste kurator han med tiden blev. Han var mångårig sekreterare hos Disastiftelsens verkställande organ Disanämnden, tillika intendent för Disagården. Upplands fornminnesförenings förtjänstmedalj tilldelades honom 1957. Nils Ålenius avled i Uppsala 18 febr. 1968.

*Nils Ålenius' bibliografi i urval, sammanställd av Nils Sundquist
och Wolter Ehn*

1926

Bland gamla gårdar på Upplandsslätten, Upsala Nya Tidning 6 okt.
Ett gammalt storbondehem, U.N.T. julnummer

1927

Olandssånger av Thunman (rec.), U.N.T. 31 mars
Hembygdsrörelsen och hembygds museerna, Tidningen Upsala 8 aug.
Om bystämmen i Bälinge, U.N.T. julnummer
En uppländsk åkerbruksfest, Upplands fornminnesförenings tidskrift 41

1928

Hemslöjdsrörelsen, U.N.T. 22 aug.
Magiska ornament i den uppländska allmogekonsten, U.N.T. julnummer

1929

Tvenne uppländska besvärjelsexor, U.N.T. julnummer
En träsnidare från Knivsta, ib.

1930

Skyddsornament på uppländska timmerbyggnader, U.N.T. julnummer

1931

Gamla uppländska julseder, U.N.T. julnummer

Gamla uppländska julseder, en planerad utställning, U.F.F.T 43:1

1933

Lottas gård i Kvek räddas i sista stund, U.N.T. 7 juni

Riva ner och bygga upp (Kvekgården), U.N.T. julnummer

Johan Nybom, U.F.F.T. 43:2

1934

Uplands äldsta allmogeföremål, U.N.T. julnummer

1935

Märkliga resultat av byggnadsundersökningar i Uppsala, U.N.T. 8 okt.

Uppländska allmogemöbler, U.N.T. julnummer

Bondehem och bondekonst, Uppland (Lindblads förlags hembygdsböcker)

Folketro och folksed, ib.

1936

Kramhandeln i det äldre Upsala intressant belyst, U.N.T. 28 maj

På bystämma i Tierp, U.N.T. 4 juni

En uppländsk stolpbod, U.N.T. julnummer

1937

J.U.F. och hembygdsvården, U.N.T. 29 mars

Uppländska museer, U.N.T. julnummer

1938

Linnés Sävja restaureras, U.N.T. 3 sept.

Stålet från Åkerby, Ett kapitel ur den uppländska järnhanterings historia,

U.N.T. julnummer

Tierps hembygdsgård, Tierpsbygden 1

1939

Borgarhus och studentlyor i 1700-talets Uppsala, U.N.T. julnummer

1940

De uppländska portliderstolparna, Årsboken Uppland

Från 1700-talets Uppsala, ib.

Inledningsord till »Från hembygdsföreningarna», ib.

Ett uppländskt landskapsgille, ib.

Hembygdsvården, Principer och arbetsmetoder, Verdandis småskrifter nr 425

Vårt dagliga bröd, Något om matlagning och mathållning i äldre tider,

U.N.T. julnummer

Uppländsk knuttimring, »Uppländsk bygd», festskrift till Wera von Essen

1941

Uppländska ur, årsboken Uppland

Uplands äldsta timmersal, ib.

Inledningsord till »Från hembygdsföreningarna» ib.

Stockholmstraktens äldre folkliga bebyggelse (rec.), ib.

Enköpingsilver, ib.

Gaffelplog, ib.

Disagilletts första stämma, ib.
På färdväg i Uppland, U.N.T. julnummer
Olands äldsta timmerbyggnader, Olandsbygden

1942

Märklig timmerbyggnad till Gammelhus, U.N.T. 15 maj
Repstaven, årsboken Uppland
Två silverskedar från Uppsala, ib.
Inledningsord till »Från hembygdsföreningarna», ib.
En upplandsdag på distingen, i Ergo, tidning utg. av Uppsala studentkår
De rådande, Naturens makter och väsen, U.N.T. julnummer

1943

Träslotten i Västerlöfsta, årsboken Uppland
Skyddet för födan, ib.
Bostadskultur på svensk landsbygd (rec.), ib.
Julträd och majstång, U.N.T. julnummer
Lottas gård i Kvek, U.F.F.T. 46:3
Handledning (till Enköpings museum), utg. av Sydsv. Uppl. Kulturhistoriska förening

1944

Kulturhistoriska sockeninventeringar, U.N.T. 19 april
Kommunala bygdegårdar, Stockh. Tidn. 4 juli
Hembygdskunskap i bygdemuseum, Hur södra Olands museum kom till, Svensk Lärartidn. 9 sept.
Olof Thunman död, U.N.T. 24 okt.
Kyrkornas klenoder, i Saldo, sparbankernas tidning
Olof Thunmans trädbilder, U.N.T. julnummer
Människorna och redskapet, Stockh. Tidn. 9 sept.
Klockargården i Alunda och Södra Olands Museum, Vägledning utg. av Södra Olands Hembygdsförening
Klockargården i Alunda, årsboken Uppland

1945

Silversmeder i Uppsala, årsboken Uppland
Två nyförvärv till Upplandsmuseet, ib.
Grenome herrgårdsbyggnad, ib.
En uppländsk herrgård, rec. av Harry Hector, Marielund, U.N.T. 4 dec.
En kulturhistorisk sockeninventering, U.N.T. julnummer

1946

Hembygdsföreningarnas två arbetsuppgifter, årsboken Uppland
Handel och hantverk i Uppland i gångna tider, U.N.T. julnummer

1947

Handel och hantverk i Södra Oland, årsboken Uppland
Uppländsk hembygdströrelse, i »Svensk bygd och folkkultur»

1948

Hemslöjd i Harbo, årsboken Uppland
Vardagsmöda och festglädje, U.N.T. julnummer

1949

De försvunna bonaderna, årsboken Uppland
De splittrade byarna, U.N.T. julnummer

1950

Praktisk hembygdsforskning, årsboken Uppland

1951

Kulturhistoriska sockeninventeringar, årsboken Uppland

Medeltida timmerbyggnad funnen i Vendel, U.N.T. 29 juni

Ett uppländskt järnbruk (rec.), U.N.T. 26 juli

Uppländskt allmogemåleri, U.N.T. julnummer

1952

Det gamla Tegelsmora, årsboken Uppland

Den svenska hemslöjden (rec.), ib.

Aktuella arbetsuppgifter i uppländsk hembygdsvård, U.N.T. 30 aug.

Uppländska hembygds museer i trångmål, U.N.T. julnummer

1953

Olandsböndernas köptasvaror, årsboken Uppland

»In memoriam» (levnadsteckningar över avlidna): Wera von Essen, Axel Adling, ib.

1954

Ur distingens historia, U.N.T. 30 jan.

Birgitta-boken (rec.), U.N.T. 31 juli

Hembygds museerna och Uplandsmuseet, U.N.T. 3 aug.

Upplands smålänningar (Hållnäs), årsboken Uppland

Kulturhistorisk utställning i Vidbo, ib.

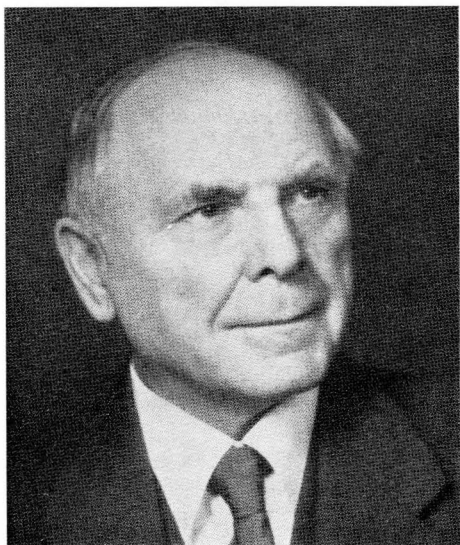
1955

Olof Thunman — folklivsskildraren, U.N.T. julnummer

Utgivit antologi över Olof Thunmans dikter

Redigerat: Uppländsk bygd, Studier tillägnade Wera von Essen, 1940

Redigerat: Uppländskt, valda uppsatser ur U.N.T:s julnummer, 1940.

SIGURD ERIXON

Med Sigurd Erixon har den främste företrädaren för etnologisk folklivsforskning i vårt land gått bort vid en ålder av nära åttio år. Han föddes i Söderköping 26 mars 1888 och avled 18 febr. 1968. Han har spelat en dominerande roll inte bara inom svensk och nordisk etnologisk forskning utan också gjort sitt inflytande gällande som föregångsman och forskare inom hela västeuropa. Hans insatser har varit betydande både som museiman, akademisk lärare och organisatör av och initiativtagare till en mångfald forskningsuppgifter. Han förstod att kring sin kateder samla skaror av forskare, som i fortsättningen blev värdefulla medarbetare, arbetskamrater och vänner. Hans personlighet fångade och höll kvar kring honom flera generationer av fältforskare och fullföljare av hans egna uppslag och intressen — den långa raden av i serien Nordiska museets handlingar ingående avhandlingar i hans ämne vittnar värtaligt härom. Men hans inflytande gick vida därutöver, och det vore en lockande uppgift att söka spåra dessa verkningar från hans forskar- och lärargärning, både de beundrande och de kritiska. Själv var han flitigare än de

flesta och han förstod att driva sina undersökningar som team-arbeten, så att man ibland med en viss försmädlighet kunde tala om hans »avhandlingsfabrik».

Som student i Uppsala från 1907, belastad med ett fäderneärvt intresse för folkliv och folksägnar, började han som så många av sina samtida läsa nordiska språk för Ad. Noreen. I sin kandidat-examen läste han för övrigt litteratur- och konsthistoria samt nordisk arkeologi (1910) och gjorde i sistnämnda ämne en mindre avhandling om »Stenåldern i Blekinge» (1913). Efter särskild dispens tog han sedan lic.-examen i nordisk etnologi. Hans inställning som forskare blev redan från början starkt historiskt och kulturgeografiskt orienterad, och det var utifrån sådana synpunkter han kom att behandla vårt lands folkliga kultur, sedan han genom en stipendieresa i Östergötland till Kila by i Hycklinge år 1912 gripits av ett livets utvarande intresse för bybebyggelse och folkliv. Det var därför naturligt att han snart hamnade som tjänsteman vid Nordiska museet, där han 1916 blev amanuens och ledare för museets etnologiska undersökningar och organiserade årliga expeditioner till olika landskap för byundersökningar, ledda av honom själv eller av medhjälpare. Dessa undersökningar fortsatte han att leda även sedan han blev föreståndare för allmogearvdelningen 1922 och intendent för Skansens kulturhistoriska avdelning 1924. Först då han 1934 utsågs till innehavare av den Hallwylska professuren i folklivsforskning vid Nordiska museet lämnade han den etnologiska undersökningen i andra händer. Det var ofta en bekymmersam uppgift att driva upp de medel som behövdes för att kunna genomföra de planerade årliga byundersökningarna, men han gav inte tappt även om anslagen ibland blev knappa och inte räckte till allt som behövdes för att åtminstone i ritningar, fotografier och beskrivningar åt framtiden bevara de relikter av äldre bebyggelse, som snart var dömda att försvinna. För dem som fick vara med som hans medarbetare under åren i början på 20-talet står minnena från dessa inventeringsresor som glada och avgörande minnen för livet och kommande forskning. I många fall är nu bara kapslarna i byarkivet med uppmätningar, fotografier och skildringar allt som återstår

av de gamla byarna och husen. Utom genom byundersökningarna vidgades kretsen av hans medarbetare genom hans undervisning i det ämne, som till stor del genom hans insatser blev »nordisk och jämförande folklivsforskning» och som för honom aldrig omfattade bara den materiella kulturen och dess rester utan i hög grad också den muntliga traditionen och den folkliga terminologien — han var ju också själv nordist.

När han 1934 blev professor vid Nordiska museet med undervisningsskyldighet vid Stockholms högskola, hade han redan under nära ett årtionde verkat som akademisk lärare både i Lund (1933–35) och i Uppsala (1926–36) och han deltog dessutom verksamt vid utbildningen av dialektupptecknare under de år från 1925 till 1941, då han var mycket aktiv ledamot av styrelsen för Landsmålsarkivet i Uppsala. Så småningom kom de mer sociologiska synpunkterna på ämnet att jämte de geografiska bestämma hans forskningsmetoder och då han fann det »svårt att draga gränser mellan stånden», kom han att syssla inte bara med allmogeforskning utan drog även in stads- och arbetarebefolkningen i blickfältet. Som föreståndare för Institutet för folklivsforskning åren 1941–1955 kom således bl. a. vissa forskningar i stadshistoria att stimuleras jämte sysslandet med de kartografiskt fixerbara företeelser, som behandlades i samband med utarbetandet av den etnologiska delen av »Atlas över svensk folkkultur» (utg. 1957).

Han tog också livlig del i utgivning av vetenskapliga serier och tidskrifter inom sitt ämnesområde. Särskilt bör erinras om de 30 årgångar han redigerade av tidskriften »Folk-Liv», från 1937 till 1966, vari ett stort antal av hans egna bidrag trycktes. Under åren 1951–55 utgav han också den internationella tidskriften »Laos» samt var huvudansvarig för utgivningen av »International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore», varav två delar hittills utgivits (1960 och 1965) under UNESCOs egid. Andra viktiga serier, som han varit med om att ge ut, har varit de båda serierna »Svenska kulturbilder» (1929–38), samman med sin gode vän Sigurd Wallin, samt samlingsverket »Nordisk kultur», för vars 30 delar (1929–55) han var verkställande redaktör.

Det förunnades Sigurd Erixon att få göra en målmedveten, lång och verkningsfull insats i svensk och internationell kulturforskning och för egen del medhann »Xet» en lång rad banbrytande arbeten inom olika delar av sitt stora forskningsområde, främst inom byggnadsforskning, möbelkonst och även sociologiskt orienterad miljö- och arbetsforskning. Här kan endast ett litet urval nämnas av hans rika produktion, som i den till hans 70-årsdag 1958 utgivna bibliografien omfattar nära 500 nr och som fyllts på ytterligare under de därpå följande åren. Hans ungdoms klassiska program till utforskandet av byggnadstyper och byformer i »Svenska gårdstyper» (1919) och »Svensk byggnadskultur och dess geografi» (1922) fullföljdes i de stora verken »Svensk byggnadskultur» (1947) och »Svenska byar utan systematisk reglering» (1960) och i ett otal smärre undersökningar. Den stora samlande översikt över allmogens byggnadsteknik, som han drömt om att få göra, nådde han däremot aldrig fram till, även om väsentliga delar kom med i delarna 13, 14 och 17 av »Nordisk kultur»: »Bebyggelsestruktur och bysamfällighet i Sverige», »Svensk byggnadsteknik i jämförande belysning» och »Byggnadsskicket hos svenska bönder under medeltiden» m. fl. (1953-56). Mycken hithörande kunskap finns också med i hans banbrytande djupundersökning över en enskild bygd, det stora verket »Skultuna bruks historia», I:1-2, II:1-2 (1921-35) med den magnifika följskriften »Mäsing» (1943) där bl. a. produkterna från Skultuna fått en vid plats. En sammanfattning av sin mening om svensk folklivsforskningss arbetsuppgifter och metod gav han i »Svenskt folkliv» (1938) och sina forskarerfarenheter i »Strövtåg i svenska bygder» (1941). En ståtlig insats i svensk möbelforskning blev slutligen hans »Möbler och heminredning i svenska bygder» (I-II, 1925-26) och den omarbetade nyutgåvan »Folklig möbelkultur i svenska bygder» (1938).

Det är givet att landskapet Uppland, som låg bekvämt inom räckhåll för Erixons forskarintresse, kom att få del av detta. Något bör därför i denna årsbok sägas om hans insatser i upplandsforskningen. Redan från den tid, då han blev ledare för Nordiska museets etnologiska undersökning 1916, började han själv

och hans medhjälpare göra undersökningar även i vårt landskap, bl. a. om fäbodförhållandena i norra delen av landskapet, och 1920 skrev Erixon en på självsyn grundad liten studie »Upplands bondgårdar» (i UNTs julnr). Bildhäftet »Uppland i Nordiska museet och Upplandsmuseet» kom 1926. Uppland var också med i »Den äldre folkliga bebyggelsen i stockholmstrakten» (1941) och i olika delar om Uppland i den av Erixon samman med J. Sahlgren redigerade »Sveriges bebyggelse» skrev han »Uppländsk bebyggelse och byggnadskultur» (1947) och »Roslagsbyar och roslagskultur» (1951). Och naturligtvis är Uppland med i uppsatsen »Byar och bykultur» i »En bok om mälardalens landskapen» (1953). Uppland berörs i förbifarten jämväl i ett flertal andra av hans studier, där kulturgränser genom vårt landskap berörs t. ex. i »Svenska kulturgränser och kulturprovinser» (1945) och i den viktiga avhandlingen »Hur Norge och Sverige mötas» (1933 i Bidrag til bondesamfundets historie 2, Inst. f. sammanlign. kulturforskn. A:15). Slutligen kan nämnas uppsatsen om Ekeby by i Vänge, »En uppländsk radby med medeltida anor» (i Folkliv 1954) samt hans allra sista utgivna uppsats, som kommit mig tillhanda, hans 1967 tryckta studie »Från mina byundersökningar» (Folkliv 1966), där han bl. a. berör ägoförhållandena inom Burunge by i Vendel. Liksom hela den svenska kulturforskningen i tacksamhet dröjer inför minnet av Sigurd Erixons insatser under mer än 50 år, vill alla som sysslar med forskning i uppländskt folkliv och bygdehistoria tacksamt hylla hans minne för vad han betytt för vår verksamhet. Och för de många, som haft förmånen att få vara hans medarbetare och lärjungar, är denna tacksamhet blandad med saknaden av en god och trofast vän.

Manne Eriksson

SIGURD WALLIN

Med Sigurd Wallins död 1968 har den svenska kulturminnesforskningen gjort en mycket stor förlust. Ända in i det sista var Sigurd Wallin i arbete på sitt arbetsrum på Nordiska museet. Det får anses storslaget att på sitt 88:e år alltjämt sitta på sin arbetsplats med händerna fulla med arbete och med sinnet ungdomligt och fullt med berikande uppslag. Även om Sigurd Wallins stora arbetsfält omslöt hela riket, dvs. de gränser som Nordiska museet gjort till sina, har man dock rätt att tro att Sigurd Wallin hade sitt mest hängivna arbetsfält i landskapen kring Mälaren. Södermanland kom på förklarlig grund, då det rör sig om en sörmlänning, i första rummet, men Uppland intog en mycket framskjuten ställning hos den bortgångne. När jag nu tecknar ned några rader till Sigurd Wallins minne har jag icke valt att precisera eller värdera hans många stora forskningsinsatser — detta kommer att ske på så många andra håll — jag inskränker mig till att teckna några minnesbilder.

Första gången jag sammanträffade med Sigurd Wallin var 1929.

Vi var då på besök på Grönsö några stycken och besåg slottet och parken. Nere vid den kinesiska paviljongen vid stranden mötte vi Sigurd Wallin, som på sitt vanliga livfulla, jag skulle vilja säga skrattlystna sätt, hälsade oss. Det var på en för Sigurd Wallin klassisk mark som vi råkades, ty Grönsö intog en mycket stor del av Sigurd Wallins hjärta. Detta hade flera orsaker: dels var värdfolket på Grönsö fullständigt berett på att med all kraft stödja Grönsös utforskning, dels utgjorde detta material något som Sigurd Wallin helt enkelt betecknade som konst- och kulturhistoriskt fullgånget. Här fanns en utomordentligt ståtlig herrgårdsbyggnad, här fanns så gott som i varje rum autentiska möbler från olika kulturepoker. Härtill kom Alice von Ehrenheims mycket fina och utförliga katalog över Grönsö-samlingarna. Det var en värld som låg verkligt bra till för Sigurd Wallins intresse-riktning. Den stora Grönsöoboken kom när tiden var mogen och bara den är ett det ståtligaste äreminne över Sigurd Wallins forskningsarbete inom den svenska högre ståndskulturen.

Jag måste tillägga att Sigurd, när han mötte oss, var iklädd sin arbetsrustning, khakikostym med spetsbyxor och benlindor, en utrustning som gjorde honom med ens beredd att ströva omkring på svårtillgängliga utrymmen, den gjorde honom också snart beredd att ge sig ut på nya färder med sin legendariska öppna Ford, hans hjälpande vän och verktyg i det stora, riksomfattande inventeringsarbetet.

Nästa gång jag »på allvar» sammanträffade med Sigurd Wallin var när Linnémuseet i Uppsala skulle iordningsställas. Sigurd hade sedan många år tillbaka hyst stort intresse för Carl von Linné och de delar av det linnéanska bohaget, som Svenska Linnésällskapet med sina goda kontakter med linnéättlingarna samlat och i åtskilliga år förvarade i några rum i Orangeriet vid Linnéträdgården i Svartbäcken i Uppsala. Linnésällskapet hade givit i uppdrag åt Erik Lundberg och Sigurd Wallin att uppgöra ett principprogram för återställandet av den byggnad, som Linné haft som bostadshus och forskarplats och som sedan 1740-talet alltjämt är bevarat i praktiskt taget sin ursprungliga form nere vid Svartbäcksgatan. Lundberg skulle svara för den arkitektoniska

utformningen och restaureringen av Linnéhuset, på Sigurd Wallin ankom att vara den rådgivande experten när det gällde att möblera de linnéanska rummen i de två våningarna. De båda programskrivarna voro bosatta i Stockholm och därför behövdes en platskontrollant, som dagligen kunde övervaka arbetet vid Linnéhuset. Detta uppdrag kom att vila på mig. Av lätt insedda skäl blev det en mycket god skola för en ung kulturhistoriker att under över ett års tid få samarbeta med Erik Lundberg och Sigurd Wallin. Till bilden hör ännu ett namn, som inte får förglömmas, nämligen Arvid Hjalmar Uggla. Jag räknar detta skede, åren 1937-1938, som det mest lärorika och minnesrika jag haft i mitt kulturvårdsarbete.

»Tredje gången» jag fick sammanträffa och samarbeta med Sigurd Wallin på nära håll var vid utgivningen av upplands-teckningarna i det stora Sveciaverket. Sigurd Wallin var mån om att få arbetskontakt med en som sysslat med Uppsala, ty Uppsala intar en stor del av Dahlbergs upplandsteckningar. Det var med stor beundran för den store kulturforskaren Sigurd Wallin man gick till dessa överläggningstimmar. Sigurd var lika spirituell som någonsin och hans arbetsmetoder voro definitivt effektiva, ja, konstnärligt överlagda. Man kunde knappast tänka sig en mera lärd, en mera estetiskt förfinad, en i praktiska ting mera förfaren editor än Sigurd Wallin. Glädjande är att de två första delarna av Sveciaverket hann utkomma av trycket, Stockholm och Uppland; jag skulle tro att utgivaren hann komma mycket långt på den del, den tredje, som skall omfatta Svealand i övrigt.

När det gäller minnesord över Sigurd Wallin får det ej förglömmas att han var en av de främsta kännarna av de senmedeltida kalkmålningarna i Upplands kyrkor. Sigurd Wallin blev mycket tidigt medarbetare i inventeringsverket Sveriges Kyrkor och kom att särskilt intressera sig för kalkmåleriet. Han samarbetade i många år och ända in i det sista med Henrik Cornell och av dem gemensamt utkom en serie av kyrkmålningstudier, som blivit grundläggande för vår förståelse av denna mycket märkliga sektor av vår provins konsthistoria under medeltiden.

Nils Sundquist

TORSTEN JANCKE

Ännu har vi inte riktigt fattat att Torsten Jancke ej längre är bland oss. Han avled, 52 år gammal, 8 april 1968.

Torsten Jancke utbildade sig efter studentexamen i Uppsala 1934 till officer men övergick snart på reservstat. Han fortsatte med studier vid Handelshögskolan och avlade civilekonomexamen. Först inträdde han i Uplandsbankens tjänst men knöts 1941 till Byggnadsfirman Anders Diös AB, där han tjänstgjorde som ekonomisk expert. Arbetet, som bedömdes som mycket värdefullt i den expanderande firman, förde Torsten Jancke till vice verkställande direktörsposten 1956 och slutligen till verkställande direktör 1966.

Torsten Jancke hade vid sidan om sitt krävande arbete som en av ledarna för det stora byggnadsföretaget starkt sinne för kulturell verksamhet. Sålunda ägnade han sig med stort intresse åt de problem, som rörde ekonomin inom Kungl. Gustav Adolfs Akademien för folklivsforskning. Han blev ledamot av akademien och var sedan flera år akademiens skattmästare. En betydande in-

sats gjorde han då akademien 1958 förvärvade sin fastighet vid Klostergatan. Vidare torde han ha betytt mycket då Bonäs Bydegård 1965-1966 skapades invid Diösgården i Bonäs nära Mora. I Stiftelsen Bonäs Bydegård är som bekant Gustav Adolfs Akademien delägare.

Torsten Jancke stod även de kulturella rörelserna vid Upplands fornminnesförenings sida nära. Han var sedan flera år tillbaka skattmästare i Disastiftelsen, som äger och vårdar friluftsmuseet Disagården vid Gamla Uppsala. Upplands fornminnesförening uttalar till Torsten Jancke sitt tack för hans insatser inom de kulturella områdena.

Nils Sundquist

SVEN LJUNG

En framstående kännare av Sveriges medeltida stadsväsende har i februari 1968 gått bort, nämligen fil. dr Sven Ljung, Stockholm. Dr Ljung var genom sina arbeten över ett antal svenska städers historia under medeltiden och vasatiden väl känd i historiska kretsar för de forskningsinsatser han härutinnan gjort.

Sven Ljung studerade i Lund och var lärjunge till prof. Gottfrid Carlsson. Han disputerade på en avhandling om Erik Jöransson Tegel (1939) och fick med tiden uppdrag från olika städer att skriva deras äldre historia. Så var fallet med Arboga (1949), Söderköping (1949), Uppsala (1954), Enköping (1963) och Norrköping (1965). Dr Ljung samarbetade tillika med prof. Sigurd Erixon och utgav tillsammans med denne bl. a. gamla byordningar.

För Uppsalas medeltidshistoria har det varit särdeles värdefullt att dr Ljung visat att, enligt dokumentens vittnesbörd, den egentliga köpstaden, tidigast benämnd Aros, i förstörda framväxt på östra åstranden, ej på dess västra kring Domberget. Då de byggnadsarkeologiska vittnesbörden länge pekat åt samma håll har i och med dr Ljungs sorgfälliga dokumentpenetrering mer än sannolikt en slutsyn nåtts i spörsmålet om var den primära stadsbebyggelsen i Uppsala legat.

Nils Sundquist

BROR HJORTH

Skulptören, målaren och träsnidaren professor Bror Hjorth ägnade sig med lidelse åt det som var »lokalt» särpräglad. I hans konst skönjes det så starkt att man mer än väl märker hur stor hans bygdekänsla var. Storartat är att av provinsiella impulser framkomma till en konst, som hävdar sig även inom den stora europeiska konsten.

Bror Hjorth var född i Marma 22 april 1894. Båda föräldrarna härstammade från Norrvissjö i Björklinge. Bror Hjorth blev student vid Lundellska läroverket i Uppsala 1914. 1963 blev han filosofie hedersdoktor vid Uppsala universitet. Han avled i Uppsala 21 maj 1968, 74 år gammal.

Upplands fornminnesförening ägnar minnet av Bror Hjorth en tacksamhetens hyllning just för hans starka bygdekänsla. Det blev till Bror Hjorth vårt uppdrag 1944 gick att skapa vår förtjänstmedalj för insatserna inom den uppländska hembygdsvården och kulturminnesvården. Den som då hade uppdraget att diskutera med Bror Hjorth medaljens innehåll och form fick starka intryck med vilken djup inlevelse konstnären gick till verket.

På ett alldeles särskilt område kom Bror Hjorth att med sin personliga läggning verka för en del av bondekulturen i det att han så starkt intresserade sig för folkmusiken. Han kom mycket nära den store allmogespelmannen Hjort-Anders. Anders var dalkarl men han bildade för Bror Hjorth liksom porten till de uppländska spelmännen, vars konst Bror Hjorth ägnade sitt djupaste intresse.

Nils Sundquist